

# Saitiņas primārajā un sekundārajā predikācijā

## *Copular Verbs in Primary and Secondary Predication*

Ilze Lokmane

Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte

Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra

Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050

E-pasts: *ilze.lokmane@lu.lv*

Rakstā analizētas raksturīgākās latviešu valodas saitiņas dažādu sastata teikuma locekļu sastāvā. Sastata izteicējs var būt verbāls, nomināls vai adverbiāls, sastata galvenais loceklis vienkomponenta teikumā var būt nomināls vai adverbiāls. Sastata teikumpriekšmetu veido saitiņa kopā ar nomena datīva formu vai prievārdisku savienojumu. Sastata sekundāri predikatīvu komponentu veido saitiņa divdabja vai nenoteiksmes formā kopā ar nomenu vai tā aizstājēju. Šķituma verbu lietojums „paceltā subjekta” konstrukcijās dažādā apkaimē norāda uz verbu patstāvīgās un palīgfunkcijas robežošanas.

**Atslēgvārdi:** saitiņa, gramatizēšanās, sastata teikuma loceklis, sekundāri predikatīvs komponents.

Saitiņa jeb kopula ir darbības vārds, kas veic sintaktisku palīgfunkciju sastata izteicējā un izsaka tā gramatiskās nozīmes – laiku, personu, modalitāti (VPSV, 334).

Saitiņas funkcijā visbiežāk ir darbības vārda *būt* finītā forma, kas izsaka tikai gramatiskas nozīmes. Mūdienu latviešu valodā vienīgi saitiņas funkcijā lietojams darbības vārds *kļūt*: *Mēs kļūstam gudrāki. Dienas kļūst garākas. Cik valodīgas kļuva dāmas!*

Noteiktā apkaimē saitiņas funkciju var uzņemties vairāki darbības vārdi, kas lietojami arī patstāvīgi. Saitiņas funkcijā šie vārdi ir gramatizējušies, jo zaudējuši sākotnējo leksisko nozīmi un ieguvuši kādus citus semantiskos elementus – ilgstamības, nejaušības u. c. nozīmes.

Desemantizēšanos veicina vairāki faktori: pirmkārt, verba leksiskā semantika (vieglāk desemantizējas vispārīgas nozīmes vārdi), otrkārt, apkaime. Te var būt svarīgi gan leksiski, gan gramatiski faktori. Pirmkārt, būtiska ir apkaimes komponentu leksiskā semantika, konkrētāk – kopīgi semantiski elementi ar apkaimes vārdiem: *Debesis krāsojās sarkanās. Istaba krēslojās arvien tumšāka. Dienas raucās īsākas*. Otrkārt, jāņem vērā apkaimes komponentu sintaktiskā funkcija. Teikumā *Viņš gul slims* verbam *gulēt* nav lielas informatīvas slodzes, jo

slimi cilvēki parasti guļ, tātad tas uzskatāms par saitiņverbu. Turpretim teikumā *Viņš guļ mājās slimš* verbs *guļēt* ir patstāvīgā nozīmē lietots un veido vārdkopu *guļēt mājās*, bet *slims* līdz ar to iegūst sekundāri predikatīvu nozīmi. Treškārt, nozīmīga ir apkaimes komponentu vārdšķira. Piemēram, šķituma verbi vairāk desamentizējas tad, ja tiem blakus ir īpašības vārds (*Meitene likās priecīga*), mazāk – saistījumā ar divdabi (*Uzrunātais likās nesaprotam*). Teikumi ar šķituma verbiem turpmāk tiks raksturoti tuvāk.

Inta Freimane norāda, ka saitiņas funkcijā lietojami trīs dažādu semantisko grupu verbi. Pirmkārt, tie ir vārdi ar pazīmes piemītības nozīmi (kā saitiņai *būt*): *izdoties, padoties, iznākt, izrādīties, justies, palikt, stāvēt, turēties, pieturēties, nesties*, piemēram, *Zagšana paliek zagšana*. Svētdiena *padevēs silta*. Jūra *stāvēja rāma*. Otrkārt, saitiņas funkcijā lietojami vārdi ar pazīmes maiņas nozīmi (kā saitiņai *klūt*): *palikt, nākt, mesties, tapt, tikt*, piemēram, *Adījums nāca gatavs*. *Acis metas tumšas*. Treškārt, vienkāršā teikumā par saitiņām funkcionē vārdi ar pazīmes atklāšanas (šķituma) nozīmi: *šķīst, likties, rādīties, izskatīties*, piemēram, *Durvis liekas vecas*. *Viņš šķiet gudrs*. *Zāģis izskatās nolietojies* (Freimane 1985, 56).

Teikuma locekļi, kuru sastāvā ir saitiņa, ir **sastata teikuma locekļi**. Latviešu valodā iespējams sastata izteicējs divkomponentu teikumā, sastata galvenais loceklis vienkomenta teikumā, sastata teikuma priekšmets un sastata sekundāri predikatīvs komponents.

**Sastata izteicējs** var būt verbāls, nomināls un adverbiāls. Verbālu sastata izteicēju veido saitiņa ar darbības vārdu nenoteiksmē: *Dzīvot ir mīlēt*. *Latvietim dzīvot ir strādāt*. Šādos teikumos arī teikuma priekšmeta funkcijā ir darbības vārda nenoteiksmes forma, tāpēc sintaktiskā funkcija ir atkarīga no vārdu secības – izteicējs atrodas aiz teikuma priekšmeta. Teikumiem *Dzīvot ir mīlēt* un *Mīlēt ir dzīvot* ir dažādas nozīmes. Verbāls sastata izteicējs iespējams arī teikumos ar datīva formu teikumpriekšmeta funkcijā: *Ko citu man bija darīt? Ko mums no tā būs mācīties? Vai man būs tevi aizlaist?* (I. Šķipsna) Šādos teikumos saitiņa var būt tikai pagātnes vai nākotnes formā.

Nominālu sastata izteicēju veido saitiņa un nomens vai tā aizstājējs – lietvārds, īpašības vārds, skaitļa vārds, vietniekvārds vai lokāmais divdabis. Lokāmie divdabji var ietilpt gan verbāla, gan nomināla izteicēja sastāvā atkarībā no tā, vai spilgtāka ir darbības rezultāta (resp., verbālā) vai īpašības (resp., adjektīviskā) nozīme. Visbiežāk nominālu izteicēju veido tagadnes lokāmie divdabji (daļēji tāpēc, ka tie neveido darbības vārda anlītiskās formas): *Koks ir ziedošs*. *Tas ir saprotams*. *Spriedums bija tūlītējs un nepārsūdzams*. Nominālu izteicēju var veidot arī pagātnes lokāmie divdabji, ja teikumā to adjektīviskā daba ir spilgtāka. Īpašības nozīmes paspilgtināšanās atkarīga gan no paša darbības vārda semantikas, gan apkaimes: *Koka miza bija satrupējusi un poraina*. *Istaba izskatījās uzposta*. *Biju uztraukta un sadusmota*.

Uz robežas starp verbālu un nominālu tipu atrodas teikumi ar tagadnes ciešāmās kārtas lokāmo divdabi izteicējā un modālu nozīmi: *Visi darbi nav padarāmi*. *Tas mums visiem kopā pārrunājams*. *Vainojams varēja būt satraukums*. *Te nekas vairs nav līdzams*. (Ē. Kūlis)

Diezgan bieži nominālā izteicējā ietilpst nomena (lietvārda vai vietniekvārda) atkarīgo locījumu formas. Tad izteicējam neveidojas formu atbilsme ar teikuma

priekšmetu, tātad nav formāla predikatīvā sakara rādītāja. Šādā funkcijā sastopams ģenitīvs, instrumentālis, lokatīvs: *Apakšējais stāvs bija mūra, augšējais koka. Viņš bija platiem pleciem un gara auguma. Vairums dejotāju bija kostīmos un maskās.* Nominālu izteicēju var veidot prievārdisks savienojums: *Latgaļiem bija jāklūst par Latvijas austrumu robežu sargiem.* (U. Ģērmanis) *Nakts bija bez vēja.*

Adverbiālu sastata izteicēju veido saitiņa un apstākļa vārds. Adverba spēja būt par izteicēju ir semantiski ierobežota. Par izteicēju var būt tie adverbi, kuru nozīmes ir tuvas parasti izteicēja funkcijā lietotu vārdu (darbības vārdu un īpašības vārdu) nozīmēm (predikatīvie stāvokļa adverbi). Adverbi, „kam ir ne tikai derivatīvi, bet arī asociatīvi semantiski sakari ar vārdšķirām, kuru vispārinātajai semantiskajai nozīmei ir raksturīga vai nu vispār (verbiem), vai daļēji (adjektīviem) spēja nosaukt pazīmes, kas var iegūt predikatīvu nozīmību” (Kārklīšs 1976, 88). Par izteicēju nemēdz būt adverbi, kam ir tipiskas apstākļa (vietas, laika, nolūka vai cēloņa) nozīmes (Kārklīšs 1976, 88).

Predikatīvais stāvokļa adverbs *vienalga* lietojams tikai izteicēja (vai galvenā locekļa) funkcijā: *Viss bija vienalga.* Izteicējā sastopami kvalitatīvie adverbi, kas izsaka vērtējumu vai fizisku vai psihisku stāvokli: *Tas bija garlaicīgi. Sarunāties bija interesanti,* mēra adverbi: *Laika nav nemaz. Pienākumu ir daudz,* daļa veida adverbu: *Viņi bija divatā. Durvis ir vaļā. Viss bija veltī. Tas izdevās godam. Aukla ir pušu.*

Teikuma priekšmets teikumos ar adverbiālu izteicēju, resp., adverbiālos teikumos, izteicēja semantikas un formas dēļ nevar būt jebkurš vārds. Visbiežāk tas ir vispārīgas nozīmes vietniekvārds, kas nosauc veselu situāciju (*tas, viss*) vai darbības vārds nenoteiksmē: *Tas ir labi. Viss ir skaisti. Strādāt bija interesanti. Viss bija vienalga.* Apstākļa vārdam izteicējā šādā gadījumā ir raksturojoša vai vērtējuma nozīme.

Teikuma priekšmets var būt lietvārds, ja apstākļa vārdam ir stāvokļa nozīme (bet jebkurš apstākļa vārds nevar būt izteicējs teikumā, kurā teikuma priekšmets ir lietvārds): *Draudzība bija pagalam. Durvis ir vaļā. Aukla ir pušu. Antons jutās nelāgi.*

Šādi teikumi var robežoties ar nomināliem teikumiem, ja izteicējā ir daļēji adverbējusies nomena forma ar stāvokļa nozīmi: *Viņš ir tev pārādā. Esam nomodā. Esmu sajūsmā. Esmu nemierā. Esmu badā.*

Nākamajos piemēros apstākļa vārdam ir „izbalējusi” vietas vai laika nozīme, tāpēc finītā forma ir saitiņa, nevis patstāvīgā nozīmē lietots darbības vārds: *Pirmais eksāmens ir garām. Esam klāt. Kursi nāk pašā laikā.*

Ja apstākļa vārdam ir kvantitatīva nozīme, teikuma priekšmets ir lietvārds ģenitīvā: *Toreiz viņam uzņēmības bija daudz vairāk. Drosmes mums ir daudz. Ogu kļuva mazāk.*

**Sastata galvenais loceklis** var būt nomināls vai adverbiāls. Sastata galvenā locekļa (tāpat sastata teikumpriekšmeta un sekundāri predikatīva komponenta) eksistence liek domāt, ka termins *saitiņa* nav īsti precīzs, jo tās galvenā funkcija ir predikativitātes kategoriju (laika un modalitātes) izteikšana, nevis kādu komponentu saistīšana. Arī Inta Freimane norādījusi, ka palīgfunkcijā lietotais verbs neko nesaista gramatiskajā centrā, tas ir shēmas pamatkomponenta ievadītājsvārds.

Tomēr, tā kā galvenais loceklis formāli ir līdzīgs izteicējam, var atstāt arī terminu *saitiņa* (Freimane 1985, 62).

Nominālu galveno locekli veido īpašības vārds nominatīvā un *saitiņa*. Adjektīvi nosauc dabas parādības – klimatiskas vai meteoroloģiskas atšķirības, kas saistītas ar diennakts maiņu, ar gadalaikiem u. tml: *Ir tumšs. Ir auksts. Ir agrs. Ir vēls. Kļūst siltāks.*

Adverba spēja būt par galveno locekli (tāpat kā izteicēju) ir semantiski ierobežota. Adverbiālu galveno locekli veido adverbji ar vērtējuma nozīmi kopā ar *saitiņu*: *Ir labi. Ir grūti. Tur būs interesanti.* Adverbiāls galvenais loceklis var nosaukt arī fiziskas sajūtas vai psihiskus stāvokļus: *Bērnām ir silti. Man ir karsti. Viņam ir garlaicīgi.* Stāvokļa jeb predikatīvajiem adverbjiem *žēl, bail, vienalga* ir tikai predikatīvs lietojums (*vienalga* var būt arī izteicējs): *Viņam ir bail. Man viņa ir žēl. Man ir vienalga.* Galveno locekli var veidot mēra adverbji: *Man ir gana. Mums ar to ir diezgan.*

**Sastata teikumpriekšmetu** veido *saitiņa* nenoteiksmē un nomena datīva forma, retāk prievārdisks savienojums: *Vissvarīgākais bija palikt brīviem. Galvenais ir godīgam būt. Cik labi ir būt studentam! Bija kauns būt nelietim. Būt par padomdevēju ir viegli.* Šajā gadījumā *saitiņa* ir nevis finitajā formā, bet nenoteiksmē, tātad tās uzdevums ir nevis predikativitātes (kā iepriekš aplūkotojos piemēros ar sastata izteicēju un galveno locekli), bet gan stāvokļa nozīmes izteikšana.

Datīva formas lietojumu blakus *saitiņai* nenoteiksmē saista ar senu indo-eiropiešu valodu īpatnību lietot datīvu pie infinitīva. Tomēr nevaram apgalvot, ka mūsdienās datīva lietojumu blakus infinitīvam motivē vienīgi šis infinitīvs un nekas cits. Ja datīvu motivētu vienīgi *saitiņverba* infinitīvs, tad latviešu valodā varētu teikt arī: *\*Būt laimīgam var iemācīties.* Tomēr šis teikums nav gramatiski pareizs. Tas liecina, ka datīvu blakus *saitiņverba* infinitīvam motivē kāds cits – eksplicīts vai arī implicīts, resp., reducēts datīvs: *[Nevienam] nav viegli būt cilvēkam. [Viņam] negadījās bieži būt priecīgam. [Man] bija kauns būt nelietim. [Viņam] laimējās būt uzvarētājam. [Kādam] vajadzēja būt priecīgam.* Šādiem teikumiem ir vai nu vispārinātas personas nozīme, vai arī subjekta nosaukums izriet no konteksta. Turpretim *varēt* ir trīspersonu verbs, tātad tas datīvu piesaistīt nevar: nevis *\*[Kādam] var iemācīties būt laimīgam*, bet gan *[Kāds] var iemācīties būt laimīgs.*

Latviešu valodā iespējams arī sastata sekundāri predikatīvs komponents. Par **sekundāri predikatīvu komponentu** sauc teikuma palīglocekli, kas nosauc pazīmi vai darbību, kura īstenojas izteicēja nosauktās darbības laikā, tādējādi veidojot papildu jeb slēptu gramatisko centru, piemēram, *Saule uzlēca sarkana. Satiku viņu priecīgu. Saulei lecot, devāmies ceļā. Smaržodamas deg sveces* (VPSV, 346).

Sekundāri predikatīvus komponentus iespējams raksturot pēc tā, vai tiem ir formāla atbilde ar atbalsta vārdu vai tās nav. Sekundāri predikatīva komponenta atbalsta vārds parasti ir teikuma priekšmets vai papildinātājs.

**Piesubjekta** sekundāri predikatīvu komponentu atbalsta vārds ir teikuma priekšmets: *Pieticīgie grieķi, no rīta piecēlušies, segu pārvērta par togu un izgāja pilsētā viegli un gudri.* (I. Šķipsna) Sekundāri predikatīvie komponenti *piecēlušies, viegli un gudri* dzimtē, skaitlī un locījumā atbilst teikuma priekšmetam *grieķi*.

**Pieobjekta** sekundāri predikatīvu komponentu atbalsta vārds ir papildinātājs: *Teiktais darīja vinu domīgu*. Šajā piemērā sekundāri predikatīvā komponenta *domīgu* dzimtes, skaitļa un locījuma formu nosaka papildinātājs (Freimane 1985, 75–78). Ar subjektu un objektu šajā gadījumā saprot sintaktisko subjektu un objektu, resp., teikuma priekšmetu un papildinātāju. Vairumā gadījumu teikumos ar sekundāri predikatīvu komponentu gramatiskais subjekts (teikuma priekšmets) sakrīt ar semantisko subjektu, tāpat gramatiskais objekts (papildinātājs) sakrīt ar semantisko objektu, bet tā var nebūt. Ja teikumā izteicēju pārveido ciešamajā kārtā, pieobjekta sekundāri predikatīvs komponents sintaktiski kļūst par piesubjekta sekundāri predikatīvu komponentu, bet semantiski tas joprojām ir pieobjekta sekundāri predikatīvs komponents, jo teikuma priekšmets ciešamajā kārtā nosauc verba darbības objektu: *Skābētus kāpostus ēdam nesutinātus*. *Skābēti kāposti tiek ēsti nesutināti*.

Sekundāri predikatīvs var attiekties uz netiešo papildinātāju datīvā: *Neļauj tautas [man] lielai augt. Palīdzi man kļūt gudrākam!*

**Sastata sekundāri predikatīvu komponentu** veido saitiņa kopā ar nomenu vai tā aizstājēju. Tādā veidā panāk īpašu pazīmes aktualizāciju, sekundāri predikatīvs komponents arī pēc formas tuvinās īstajam izteicējam. Saitiņa var būt divdabja formā vai nenoteiksmē.

Saitiņa var būt **daļēji lokāmā divdabja formā**: *Tā latvietis tika spaidīts no vācu gara, Rīgas pilsētā svešinieks būdams un palikdams*. (A. Kolbergs) *Vai mazs būdams sarunājies ar pieaugušiem neredzamās pasaules būtnēm?* (Prese)

Ja sekundāri predikatīvs komponents vai tā grupa atrodas atbalsta vārda priekšā, teikumā varam saskatīt saitiņas *būdams* nullformu: [*Būdams*] *Liela auguma, varenu balsi, sārtu seju un sarkaniem matiem, viņš nebija skaists, bet izskatījās ļoti vīrišķīgs un valdonīgs*. (I. Grebзде) [*Būdama*] *Dzīves likstu nomākta, saimniece vairs nemācēja pasmaidīt*. (D. Zigmonte)

Saitiņa **nelokāmā divdabja formā** sastopama dažādu tipu konstrukcijās.

Pirmkārt, piesubjekta sekundāri predikatīvs komponents ar saitiņu sastopams „paceltā subjekta” konstrukcijā: *Še cits uz cita sakrautie baļķu vainagi likās esam mūžīgi un nevīstoši*. (E. Virza) *Kultūras dzīves ieradumi neliekas vairs labi esam ..* (Prese) *.. mēness likās esam tas pats vecais. Tas šķita esam tikai sapnis. .. šī apmaksātā izklaide nešķiet esam likuma pārkāpums ..* (Prese) *Politīki .. četru gadu laikā izrādījušies esam tikai cilvēki*. (Prese) Saitiņu nelokāmā divdabja formā var arī nelietot, tad nomens uzskatāms par izteicēja daļu, bet šķituma verbs – par saitiņu (piemēram, *Politīki izrādījušies cilvēki*).

Otrkārt, iespējams pieobjekta sekundāri predikatīvs komponents ar saitiņu nelokāmā divdabja formā: *Elziņa to domāja lielu sodu esam. .. zinu tevi draugu esam ..* (M. Zīverts) *Žurnālisti uz mūžu iedomājās sevi esam rakstnieces uzticības personas*. (G. Repše) *Vecāki uzskata par labu esam auklīšu dienestu*. (LNT)<sup>1</sup>

Treškārt, pie atgriezeniskajiem verbiem *teikties, dēvēties, sacīties, domāties, sajusties* sastata sekundāri predikatīvs komponents pēc formas ir piesubjekta,

<sup>1</sup> Šis un vairāki citi piemēri no Dainas Nītiņas raksta „Latviešu valodas nelokāmie divdabji ar -am, -amies, -ām, -āmies” krājumā *Linguistica Lettica. 19. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2010*.

bet pēc nozīmes – sinkrētisks piesubjekta un pieobjekta sekundāri predikatīvs komponents: *Viņa teicās **gudra esam**. Sieviete sakās **esam žēlotāja**. Sajutos **noguris esam**. Viņš sakās **esam psiholoģiski norūdīts***. (Prese) .. *Jānis Skrastiņš sakās **esam** trakoti **norūpējies** par tiesiskumu valstī*. (Delfi) *Vai viņš ir tas, **kas** domājās **esam*** .. (A. Neiburga)

Ļoti reti ar īpašības vārdu vai tā aizstājēju izteikta sekundāri predikatīva komponenta sastāvā ietilpst saitiņa **pagātnes darāmās kārtas divdabja formā**: *Mājas viņš tādas **panīkušas** atcerējās jau sava tēva laikā **bijušas***. (D. Zigmonte) Šajā teikumā sekundāri predikatīvam komponentam ir arī eksplīcīta laika norāde (apstākļa grupa *sava tēva laikā*).

Konstatēta saitiņa **nenoteiksmes formā** kopā ar nomenu nominatīvā pie atgriezeniskā verba *solīties*: *Tas varētu būt mājasdarbs, gatavojoties nākamajai sezonai, kas solās **būt drošāka** nekā šī*. (Prese) Formāli šis ir piesubjekta, bet semantiski sinkrētisks piesubjekta un pieobjekta sekundāri predikatīvs komponents.

Saitiņa **nenoteiksmes formā** kopā ar nomenu datīvā ietilpst pieobjekta sekundāri predikatīva komponenta sastāvā. Atbalsta vārds parasti ir objekta nosaukums datīvā: *Palīdz viņam **kļūt gudrākam**! Iesaku jums **būt uzmanīgiem**. Ļaujiet bērniem **būt patstāvīgiem***. Pie darbības vārda *lūgt* atbalsta vārds var būt akuzatīvā: *Es lūdzu jūs **būt** maniem viesiem*.

## Primārās un sekundārās predikācijas robežas

Teikumos ar šķituma verbiem vērojama teikuma semantiskās struktūras kondensācija virsējā sintaktiskajā struktūrā. Par semantiski vienkāršākiem, tātad kodola teikumiem būtu uzskatāmi *Liekas, ka durvis ir vecas, Šķiet, ka viņš ir gudrs, Izskatās, ka zāģis ir nolietojies*, jo te katra propozīcija izteikta ar atsevišķu predikatīvu vienību. Veidojas „paceltā subjekta” konstrukcija, kurā palīgteikuma propozīcijas subjekts (piemēros *durvis, viņš, zāģis*) kļūst par teikuma priekšmetu vienkāršā teikumā.

Tāpēc varētu uzskatīt, ka šķituma verbi ir lietoti patstāvīgi, savukārt nomenu un lokāmo divdabju formām ir sekundāri predikatīva komponenta funkcija: *Viņi **šķīta** tikai uz brīdi **iznākušī** gaismā no kādām slepenām atspīdumu pasaulēm*. (I. Šķipsna) *Circeņi krāsns **šķīrbās rādījās pieklusuši***. (D. Zigmonte) *Un, ja kādi tur dzīvoja, tad tie **rādījās** paša Dieva vai cilvēku **nolādēti***. (D. Zigmonte) *Dievienas birzīs **šķīta izbērts** viss Vecozola lādes zelts*. (S. Viese)

Tomēr starp propozīcijām veidojas cita tipa attieksmes, nekā tas parasti ir saliktā teikumā, proti, tiek nosauktas nevis divas dažādas attieksmes starp parādībām reālajā īstenībā, bet gan viena attieksme un autora vērtējums. Tāpēc varētu runāt par darbības vārda lietojumu saitiņas funkcijā – tātad palīgnozīmē.

„Paceltā subjekta” konstrukcijās pie šķituma verbiem lieto arī nelokāmo divdabi ar *-am*. Tādā gadījumā divdabja nosauktās darbības darītājs sintaktiski realizēts kā teikuma priekšmets, bet izteicēja nosauktā stāvokļa izjutējs ir cits (tas visbiežāk ir vispārināts vai izsecināms no konteksta): *Uzrunātais likās **nesaprotam***. (*Kādam likās, ka uzrunātais nesaprot.*) Šādos teikumos šķituma verbi ir lietoti patstāvīgi, jo to aizstāšana ar saitiņām *būt* vai *kļūt* nav iespējama, bet divdabim ir sekundāri predikatīva komponenta funkcija.



## Secinājumi

Pirmkārt, saitiņas galvenā funkcija nav saistīt teikuma priekšmetu un izteicēju, bet gan izteikt primāro vai sekundāro predikativitāti. Sastata teikuma priekšmeta sastāvā saitiņas funkcija ir izteikt stāvokļa nozīmi.

Otrkārt, verbu patstāvīgā un palīgfunckcija var robežoties – ir konstrukcijas, kurās redzam pāreju no vienas uz otru.

Treškārt, kritēriji verbu patstāvīgās un palīgfunckcijas norobežošanā ir galvenokārt aizstāšanas un transformācijas iespējas, kā arī apkaimes vārdformu semantikas un sintaktisko funckciju izpēte.

## Saīsinājumi un apzīmējumi

VPSV – Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca

## Literatūra

1. Freimane, Inta. 1985. *Vienkāršs teikums un tā paplašināšana*. Rīga: LVU.
2. Kārkliņš, Jūlijs. 1976. Vārda formas sintaktisko potenču problēma. *Valodniecības un literatūrzinātnes teorijas un prakses jautājumi*. Rīga: Zvaigzne, 54-101.
3. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. 2007. Sast. Bušs, O., Joma, D., Kalnača, A., Lokmane, I., Markus, D., Pūtele, I., Skujiņa, V. (red.) Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

## Summary

The article analyzes the most widely used copular verbs in Latvian. They can participate in the formation of different compound parts of a sentence. A compound predicate may be either verbal, nominal or adverbial. In Latvian, the subject is not an obligatory part of the sentence. In subjectless sentences, the predicate may be either nominal or adverbial. Copula may be part of the subject in combination with the dative form of a noun or prepositional phrase. A compound semi-predicative component consists of a participle or infinitive form of copula and an adjective. The use of verbs of seeming in subject raising constructions shows that the borderline between lexical and copular use of verbs is not clear-cut and reveals different degrees of grammaticalization.